

Medisin og kunst

Barnepsykiatri i Egilssoga

«Da sprang Egil mot Grim og hogg øksa i hovudet på han, så ho stod fast i heilen. (...) Egil var då på sjuande året (...). Myramennene sprang då til våpen, og dei andre like eins. (...) Der fall det sju menner. (...) Skallagrim brydde seg lite om dette, men Bera sa at Egil var eit viking-emne» (3).

De islandske ættesagaene og Snorres kongesagaer er kjent for sine livlige og innsiktsfulle menneskeskildringer, men det er ofte lagt lite vekt på barndommen i fremstillingen.

Egilssoga er ett viktig unntak hvor forfatteren viser forståelse for balansegangen mellom det å være for ettergivende og det å sette grenser for barn.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Enkelte historikere har hevdet at det er først etter renessansen at man – i det minste i Europa – har oppfattet barnet som et fullverdig menneske (1). Den norrøne sagalitteraturen, som ble nedskrevet i løpet av 1200-tallet, har imidlertid skildringer av foreldres hengivenhet og innlevelse i barnets verden, som lar oss sette spørsmålsteget ved en så vidt kategorisk dom (2).

Egils familiebakgrunn

Sagaen om Egil Skallagrimsson ble skrevet ned omkring 1230 og bringer mange detaljer fra Egils barndom på 900-tallet og inneholder opplysninger som kan få oss til å undres selv 1100 år senere (3). Snorre Sturlason (1179–1241) er sterkt mistenkt som forfatter til *Egilssoga*. Egil var en av de mest spektakulære skikkelser fra den norrøne tiden: dikter, viking, respektert og ærerik høvding, dels tungsindig, dels brutal over i det sadistiske.

Sagaen åpner med en «familieanamnese». Farfaren, fra Namdalen, skildres som berserk. Han ble ofte «mykje hamram», det vil si at han skiftet ham eller stemningsleie

utover kvelden, ble skremmende ugjenkjenkelig og muligens psykotisk. Hans patologiske døgnrytme var så påtagelig at han fikk tilnavnet «Kveldulv». Egil representerer denne dystre linje i slekten, med sitt utseende og «melankolske» temperament. Sagaen antyder en arvelig komponent.

Egils oppvekst

Egil frembød en forbløffende tidlig modenhet, men viste samtidig en påfallende uregjerlighet. Tre år gammel er han stor og sterk som en 6–7-åring og deklamerer kvad som er blitt stående for ettertiden. Gutten var kjent for å være «strid og ilsken», og de andre barna ble advart mot ham. Spesielt tålte han ikke å tape, noe som førte til at han ble drapsmann seks år gammel (3). De voksne rørte likevel ikke gutten.

Neste episode som handler om liv og død, inntreffer da Egil var 12 år gammel. Faren har tapt i ball-lek med Egil og guttens åtte år eldre kamerat Tord. Faren kaster Tord i bakken slik at han dør, og griper så etter Egil. Torgjerd, Egils fostermor, skjønner straks at gutten nå er i livsfare idet hun gjenkjenner farens ubendige raseri. Hun går imellom, med det resultat at Skallagrim dreper henne. Kort tid etter dreper så Egil styreren hjemme på gården – uten at faren reagerer. Far og sønn møtte knapt et ord resten av vinteren.

Sagaen beretter altså om en gutt med et ustyrlig temperament, et «ustyrlig huglynde». I dagens barnepsykiatriske språkbruk ville vi trolig si at «sårbarheten» med utagering hos gutten blir ikke akkurat bedre av farens destruktive atferd: manglende grensesetting overfor sønnen kombinert med dårlig kontroll av egne aggressive impulser. De voksne anklager likevel ikke barnet. Skylden ligger hos de voksne.

Den krevende balansegangen

Kan en beretning som denne si noe om respekten for barnet som individ før og nå, i Norden og ellers i verden? Ulike samfunn har ulike terskler for å kreve at barns stilles til ansvar for uønsket atferd og kriminelle handlinger. Vi har i våre dager sett eksempler på at barn i seksårsalderen er blitt gjenstand for hat og er gjort moralsk ansvarlig for den type handlinger som er skildret i *Egilssoga*.

Fra de tidligste tider, i alle kulturer, har forholdet mellom far og sønn vært forstått som grunnleggende for formingen av gutten til en høvelig mann. Dette later ikke til å være en eksklusiv eller ny erkjennelse fra det 20. århundres utviklingspsykologi. I beretningen om Egils barndom for 1100 år siden viser forfatteren betydningen av en balanse mellom det å være ettergivende og det å sette grenser for barn. Selve den skjønnlitterære form formidler på sitt anskuelige vis en gjenkjennelse, en «bekymringsmelding» vi i dag kan gi vår tilslutning til.

Jon Geir Høyersten

jon.geir.hoyersten@helse-bergen.no
Kompetansesenter for sikkerhets-,
fengsels- og rettspsykiatri
Haukeland Universitetssjukehus
Postboks 23
5812 Bergen

Litteratur

1. Ariès P. Centuries of childhood. London: Pimlico, 1962.
2. Mundal E. Forholdet mellom born og foreldre i det norrøne kjeldematerialet. Collegium Medievale 1988; 1: 9–26.
3. Egilssoga. Oslo: Samlaget, 1950.

Manuskriptet ble mottatt 7.8. 2006 og ble godkjent 27.9. 2006. Medisinsk redaktør Jan C. Frich.